

JAVNO ZELENILO¹

Mirjana Đurđević

Već u prvim organizovanim zajednicama javlja se potreba za uređivanjem slobodnih i zelenih površina. Svedoci toga su antički, vavilonski i vrtovi drugih drevnih civilizacija.

Zelene površine u savremenoj pejzažnoj arhitekturi predstavljaju deo slobodnog prostora na kome se delovi prirodne sredine, kao što su reljef, voda i biljke, sa stvorenim građevinskim objektima, kao što su staze, mostovi, itd, dovedeni u međusobni sklad. Imajući u vidu njihovu nezamenljivost, prirodni elementi se u tom kontekstu mogu smatrati glavnim, a u građevinskom smislu dopunskim, ali ne i sporednim elementom.

---

¹ Izvor: Mirjana Đurđević, „Komunalna infrastruktura“, VGGŠ, Beograd, 2006.

Čitava delatnost se u osnovi može posmatrati kroz četiri osnovne aktivnosti:

- projektovanje zelenila
- njegova realizacija
- proizvodnja biljnog materijala
- održavanje stvorenih zelenih površina

koje u svakom poduhvatu moraju biti ravnopravno zastupljene.

Biljne vrste u celini, a drveće i žbunje posebno, na zelenim površinama gradova i uređenog prostora uopšte imaju svojom građom, oblikom i osobinama veliki značaj i višestruku funkciju poboljšanja kvaliteta čovekovog življenja. Svojim prisustvom zelene površine deluju na mikroklimu, povećavajući vlažnost vazduha, a smanjujući temperaturu i brzinu strujanja vazduha. Zatim, vazduh se uz zelene površine prečišćava, a nivo gradske buke smanjuje. U inženjersko-tehničkom smislu, zelene površine imaju očigledan značaj za zaštitu zemljišta od erozije, klizanja i odronjavanja, zaštitu uređenih površina od smetova, ublažavanje refleksa i usmeravanje i regulisanje saobraćaja. Urbanistička uloga prikladno izgrađenih zelenih površina u gradovima na formiranju i povezivanju stvorenih struktura i njihovog oplemenjivanja estetskim vrednostima odabranih biljnih vrsta, u savremenim gradovima nezamenljiva je.

Funkcije zelenih površina možemo svrstati u nekoliko osnovnih grupa:

- **Sanitarna funkcija**, koja se ogleda u njihovom uticaju na mikroklimu, prrečišćavanje vazduha i ublažavanje buke.
- **Inženjersko tehnička funkcija** zelenih površina obuhvata njihovu upotrebu za sprečavanje erozije, zaštitu od smetova, povećavanje stabilnosti kosina, odnosno učvršćavanje klizišta, kontrolu i regulisanje saobraćajnih tokova (razdelna ostrva), zaštitu od požara i regulisanje kišnih voda.

- **Arhitektonsko urbanistička funkcija** različitih biljnih vrsta ogleda se u njihovoj povezanosti sa ostalim arhitektonskim elementima u celovite urbanističke celine, i izazivanje različitih efekata, kao što su povezivanje i ograničavanje prostora, formiranje vidika, stvaranje mikrocelina itd.
- **Estetska funkcija** nadograđuje se na urbanističku, prikladnim odabirom biljnih vrsta, njihovih boja, oblika, tekstura itd.
- **Kulturno-prosvetna funkcija** se ogleda u širenju znanja o biljnom svetu i opšte kulture o odnosu čoveka i prirode. U tom smislu posebno su značajne specijalizovane zelene površine kao što su botaničke bašte, staklene bašte i zelene površine velikih parkova (Hajd park u Londonu, Bulonjska šuma kraj Pariza, Central park u Njujorku itd.).
- **Psihološka funkcija** je vidna u činjenici da su one mesta opuštanja, odmora i rekreacije, druženja i susreta, razmišljanja... zbog čega imaju i psihološko dejstvo, predstavljajući mesto kontakta čoveka sa samim sobom i prirodom kojoj pripada.
- **Specifične funkcije** zelenih površina u ratnim uslovima i slučajevima elementarnih nepogoda, kada predstavljaju zaklon i podršku stanovništvu u nastojanjima da se spase i zaštititi.

KLASIFIKACIJE ZELENIH POVRŠINA

Zelene površine se mogu klasifikovati na različite načine, prema nizu kriterijua kao što su veličina, namena, položaj u odnosu na naselje, pripadnost određenom delu grada itd. Jedna od njih je i klasifikacija **gradskog zelenila**, pod koje potpadaju **svi vegetacijom obrasli gradski prostori**. Gradsko zelenilo po pravilu obuhvata:

Javno zelenilo, pod kojim se najčešće podrazumevaju gradski parkovi, skverovi, zelenilo duž gradskih saobraćajnica, blokovsko zelenilo i park šume. Zajedničko za svo gradsko zelenilo je da ga svi stanovnici mogu koristiti u svakom trenutku. Njihovi korisnici se ne mogu identifikovati, a o njima se stara gradska zajednica, finansiranjem iz gradskih fondova.

Zaštitno zelenilo, kao što su zeleni koridori za zaštitu od buke, zelenilo koje obezbeđuje stabilnost kosina ili sprečava eroziju itd.

Zelenilo objekata posebne društvene namene – zelenilo bolnica, dečijih vrtića i školskih objekata, grobalja, sportsko-rekreativnih centara.

U savremenoj literaturi najčešća je podela na osnovu obima njihovog korišćenja:

- Zelene površine opšte namene
- Zelene površine ograničene namene
- Zelene površine specijalne namene
- Specifične zelene površine (krovno zelenilo i zelenilo na terasama, vertikalno zelenilo, biljke u bazenima i fontanama)

Zelene površine opšte namene su:

1. ***Centralni gradski park***, koji se po pravilu formira u središnjim delovima gradova većih od 100000 stanovnika, i to najčešće kad ostali gradski parkovi imaju srazmerno malu površinu i ne mogu da zadovolje potrebe grada odgovarajuće veličine. Nastaju često oko plemićkih dvoraca, utvrđenja (Kalemegdan, na primer) ili prostora koji sticajem okolnosti u dugom periodu nisu izgrađivani. Poznati su Central park u Njujorku, Hajd park u Londonu, Tivoli u Rimu, Prater u Beču, koji zauzimaju površine od više stotina hektara, dostupni skoro svim stanovnicima i imaju veoma raznovrsne kulturno istorijske i sportsko rekreativne sadržaje.
2. ***Gradski park*** predviđa uređenu zelenu površinu veličine od 5 do 25 hektara u urbanizovanom delu grada, koji se za tu namenu planira u novim delovima grada, ili se do nje dolazi rekonstrukcijom starih delova

grada, povezivanjem i ukрупnjavanjem manjih zelenih površina rušenjem postojećih dotrajalih objekata. Namijenjen je po pravilu za pasivan odmor i šetnju, smještaj spomenika i skroman kulturno historijski sadržaj.

3. **Skver** je najmanja zelena površina u gradu, od najmanjih pa do nekoliko hektara, okružen saobraćajnicama za pešački ili kolski saobraćaj. Posetilaca po pravilu nema.
4. **Bulevar** po pravilu označava široku ulicu zasađenu drvoredima i linearnim zelenilom. Ispred javnih zgrada zelene površine najčešće ne služe javnom korišćenju, već imaju više estetski i sanitarni karakter.
5. **Zaštitni pojasevi** su zelene površine formirane sa zadatkom da naselje zaštite od negativnih efekata klime, aerozagađenja, vetra, buke. Podizanje ovih pojaseva osim sanitarnih može imati i rekreativnu funkciju i estetski značaj.
6. **Park šume** samo izgledom podsećaju na prirodne šume, ali po pravilu imaju uređenje i sadržaj koji više odgovara centralnom gradskom parku. Nastaju pretvaranjem ostatka šumskog masiva, ili pošumljavanjem površina na rubu grada, i imaju rekreativan i sanitarno higijenski značaj, kao izvorišta svežeg i čistog vazduha.
7. **Izletišta** su zelene površine, prirodni ili podignuti šumski masivi koji se nalaze van grada i namenjeni su masovnom odmoru i rekreaciji. Ostavljaju se u što prirodnijem stanju, samo sa najnužnijom i što manje uočljivom opremom kao što su putevi, restorani i slično. Imaju veličinu od nekoliko stotina do nekoliko hiljada hektara.
8. **Nacionalni parkovi** predstavljaju područja sa netaknutom prirodom jednog područja koja se posebno štiti od neželjenih dejstava savremene civilizacije. Minimalnim i pažljivim intervencijama izgradnji

saobraćajnica i pratećih objekata omogućeno je razgledanje ovih prirodnih retkosti. Površine im mogu biti i po nekoliko hiljada kvadratnih kilometara.

Zelene površine ograničene namene su:

1. ***Blokovsko zelenilo***, koje obuhvata zelene površine u neposrednom okruženju stambenih i drugih objekata u naselju.
2. ***Zelene površine objekata škola***, dečijih ustanova, bolnica, duž puteva, ugostiteljsko turističkih objekata, spomenika i kulturnih objekata.
3. ***Sportsko rekreativni centri*** su složeni prostori sa sportskim i pratećim objektima za profesionalno i rekreativno bavljenje sportom, koji u svoju osnovnu funkciju obavezno uključuje i zelene površine.

Zelene površine specijalne namene su:

1. ***Zelene površine industrijskih objekata***, sa ciljem da smanje i spreče uticaje zagađenja iz industrijskog pogona na okolinu. Ovi pojasevi mogu imati širinu i preko 1000 m, a između objekata u samom kompleksu sadi se visoko drveće na 15-25% površine, koje je otporno na odgovarajuću vrstu zagađivača.
2. ***Groblja*** imaju memorijalni karakter a njihova funkcija je pored osnovne često i kulturna i vaspitna.

3. **Zelenilo objekata državnih institucija** ima poseban karakter koji prizilazi iz osnovnog cilja da na jednom ograničenom prostoru ze posetioce/prolaznike obezbedi efekte dostojanstva, važnosti i značaja.
4. **Zoološki i botanički vrtovi** imaju za cilj da posetioce kroz šetnju i odmor upoznaju sa retkim primerima flore i faune, dočaravajući im prirodno okruženje u kojem inače egzistiraju,
5. **Privatne zelene površine** nastaju u dvorištima privatnih kuća, i po pravilu su organizovani kao mali vrtovi sa ukrasnim biljem.

SISTEMI ZELENIH POVRŠINA U GRADU

Na gradskom području, formiranje sistema zelenih površina određeno je u velikoj meri prirodnim uslovima, ali i urbanističkom koncepcijom, istorijskim nasleđem karakterom i veličinom naselja, kao i drugim faktorima. Tako se formiraju izdužene zelene površine koje se pružaju od preiferije, neki put do samog centra grada, zatim uz vodene površine reka i kanala, ili kao ostrva međusobno povezana u integralne celine. Formiraju se prstenovi uz obodne saobraćajnice, ili zaštitni pojasevi oko pojedinih delova grada, zatim široki bulevari sa vrlo razuđenim i složenim linearnim zelenilom u funkciji međusobne integracije svih zelenih površina u gradu.

U manjim gradovima potreba za zelenilom može se lako zadovoljiti manjim parkovskim površinama ili šetalištima, jer su izlazi iz grada i kontakti sa većim zelenim površinama blizu. U gradovima srednje veličine potrebe za zelenilom su veće, a njihova pravilna prostorna distribucija veoma značajna, kako bi svi stanovnici preko parka, skvera i sl. u neposrednoj blizini dobili mogućnost lakog i brzog kontakta sa zelenim površinama. U velikim gradovima problem zelenila je veoma složen, jer su centralni delovi grada kompaktni, a prostor ograničen, pa su i mogućnosti da njihovi stanovnici dobiju lak i brz pristup zelenim površinama vrlo sužene.